

ния. И в этом аспекте документология может стать обобщающей по отношению к теории документоведения, книговедения, библиотекведения, библиографии и целому ряду теоретических разделов других дисциплин. Но до этого нужно еще дорасти, а кисленьким можно только всё испортить.

P.S. О чём они договорились дальше, сложно сказать, такие решения принимаются не сразу и нелегко. Дискуссия в самом начале. Давайте подождём ее окончания!

Использованная литература

1. Столяров Ю.Н. Зачем документология нужна документоведению и зачем книговедению? Маленькая картинка для выяснения больших вопросов / Ю.Н. Столяров // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – №9. – С.67-73.
2. Берында К.П. Лексикон славяно-русский / К.П. Берында // Сказание Русского народа / Сост. И. Сахаров. – Т.2. Кн.5. – СПб., 1849.
3. Плешкевич Е.А. Новый подход к определению понятия "документ" в книговедческих дисциплинах / Е.А. Плешкевич // НТИ. – Сер.1. – 2005. – №3. – С.4-7.
4. Плешкевич Е.А. Диахронный документ – новое понятие информационно-документационной концепции / Е.А. Плешкевич // Библиотековедение. – 2006. – №2. – С.40-45.

УДК 930.253+025.71 (437+477)"1945/2007"

ПЕРЕМІЩЕННЯ "ПРАЗЬКОГО АРХІВУ" УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ З ПРАГИ ДО КИЄВА (1945-1983)

Т.Г.Боряк

Стаття досліджує етапи та обставини переміщення з Праги до Києва так званого "Празького архіву", який є кінцевим продуктом діяльності української еміграції передусім у міжвоєнній Чехословацькій республіці, і в європейських та американських країнах. Авторка виявила передачі 1945, 1958 та 1983 рр. Через "оперативний" інтерес до цих документів служб безпеки було порушено первісну цілісність фондів, що ускладнює ідентифікацію документів саме "Празького архіву". Тож матеріали чехословацького еміграційного масиву, як і інших українських міжвоєнних еміграційних осередків, і склали переважну більшість "еміграційних" фондів у ЦДАВО та ЦДАГО України. Матеріали винятково "Празького архіву" склали фонди в ЦДАМЛМ та ЦДАКФФД України.

Ключові слова: українська еміграція, Чехія, Празький архів, 1945-1983 рр.

The article investigates the periods and circumstances of so called "Prag Archives" transfer from Prague to Kyiv. "Prag Archives" are a final product of Ukrainian emigration activity, mostly in interwar Czechoslovak republic, but also in the other European and American countries. The author have found out that these transfers took place in 1945, 1958 and 1983. "Operative" interest by the security services has led to the destruction of the initial unity of the archives. Thus it is hard now to identify the location of the documents of the "Prag Archives". The archives of the Czechoslovak emigre complex, as well as of the other Ukrainian emigre centers make up the majority of the "emigre" fonds in TsDAVO and TsDAGO of Ukraine. Documents of the exclusively "Prag Archives" make up fonds in TsDAMLM and TsDAKFFD of Ukraine.

Українська еміграція в період між двома світовими війнами була зосереджена у багатьох європейських країнах, як в країнах американського континенту. Але за різних

причин, передусім – ініціювання чехословацьким президентом Т.Масариком "Російської допомогової акції" – саме Чехословацька республіка стала своєрідним "магнітом", що при-

тягував українських біженців. Останні створили велику кількість організацій, освітніх закладів, гуртків тощо.

Через нестабільність та хиткість умов життя в еміграції створені установи часто виникали, але так само часто і зникали [1]. У середовищі свідомої української інтелігенції визріла потреба збирати і зберігати не лише свідчення життя українців на еміграції в усьому світі, але й зберегти для нащадків правдиву історію Визвольних змагань 1917-1921 рр. Приміром, у Празі виникли Музей визвольної боротьби України (далі – МВБУ, 1925 р.), Український історичний кабінет (далі – УІК, 1930 р.), Український національний архів-музей при Українському інституті громадознавства. Саме вони акумулювали архіви, друковані видання, музейні речі, які установи отримували безоплатно від українців з усього світу або купували (УІК, оскільки він утримувався чехословацькою владою, яка й виділяла кошти на поповнення колекцій).

УІК та МВБУ існували і за років Другої світової війни, продовжуючи свою подвижницьку працю, лише меншим обсягом. На означення величезного масиву архівів та друкованих видань зарубіжної україніки, яка опинилася в результаті всіх міграцій у Празі, переважно в УІК та МВБУ, в сучасній науці використовується умовний термін Празький архів.

Про існування цих архівів української та подібних архівів російської еміграції (Російський закордонний історичний архів, далі – РЗІА) було відомо НКВС, які прагнули отримати їх для "оперативної" розробки, тобто, складання списків, довідок, характеристик на "к.-р. елементів", тобто, ворогів радянської влади, хоч би останні перебували поза межами досяжності радянських спецслужб.

Стосовно обсягів, складу та обставин передання до СРСР еміграційної україніки з Праги в літературі існують різні точки зору, що базуються на суперечливих і неповних документальних даних; подеколи вони є надто гіпотетичними. Спробуємо реконструювати перебіг подій, пов'язаних з низкою масштабних акцій переміщення документальних та книжкових матеріалів, що розтяглася в часі майже на чотири десятиліття.

Формально питання про передачу архівів міжвоєнних осередків української еміграції вперше було поставлено в лютому 1945 р. у листі до Сталіна більшовицького інтелектуала В.Д.Бонч-Бруєвича з пропозиціями щодо повернення російських (в т. ч. й українських) архівних і рукописних зібрань; автор зацентрував увагу на важливості цих матеріалів для історії, літератури і науки.

Уже 4 травня народний комісар внутрішніх справ УРСР В.Рясний телеграфував Л.Берії про виявлення в Празі та інших містах документів першої групи та осередків "українських націоналістів", де зосереджувалися архівні документи про їхню діяльність. Уже 8 травня для доповіді Л.Берії потрібно було повідомити список співробітників архівних органів НКВС УРСР для відрядження до Німеччини і Чехословаччини [2].

Результатом стало направлення до Чехословаччини спеціальної архівної пошукової групи, яка прибула туди в липні 1945 р. і складалася з начальника Головного архівного управління НКВС УРСР Павла Павлюка, директора Центрального державного архіву кінофотодокументів Гордія Пшеничного і начальника Архівного управління Львівської області Григорія Прокоповича Неклеси [3]. В одному з документів прибуття пошукової групи УРСР до Чехословаччини датується серпнем 1945 р. [4].

Л.Яковлева подає 12 червня за дату прибуття групи до Чехословацької республіки і додає до її складу начальника архівного відділу УНКВС Київської області І.Олійника [5]. Очевидно, до Праги група прибула лише в липні. Якщо прийняти версію про наміри російської сторони отримати разом з РЗІА і УІК, то з огляду на ухвалення Москвою відповідного рішення 13 червня, група аж ніяк не могла бути в Празі для переговорів про отримання УІК раніше за цю дату; на користь цієї версії свідчить і те, що лише на початку серпня П. Павлюк повідомляв про виявлення так зв. Українського кабінету і про перебіг переговорів щодо отримання цього архіву "в дар українським архівам [6]". Якби група була в Празі вже в червні, вони б очевидно виявили УІК набагато раніше, враховуючи зберігання архівів РЗІА і УІК в одній будівлі Тосканського палацу.

Ситуація з І.Олійником виглядає дивною. З одного боку, американська дослідниця Патриція Грімстед, пишучи про склад української пошукової групи, посилається на депешу про місію, що зберігається в "особой папке" В.Молотова в ДА РФ; там немає відомостей про І.Олійника як члена групи [7]. З іншого боку, І.Олійник фігурує в телеграмі начальнику Архівного управління НКВС СРСР І.Нікітинському від 10 травня 1945 р. про відрядження до Чехословацької республіки, разом з Г.Неклесою, в той час як П.Павлюк, Г.Пшеничний та директор Рівненського обласного державного архіву О.Куц мали бути відряджені до Німеччини [8]. Очевидно, після виявлення УІК та інших архівів українських осередків в ЧСР, до первісного складу групи в Чехословацьку республіку додалися спеціалісти, що первісно мали бути відряджені до Німеччини. Принаймні у вересні 1945 р. І.Олійник був у Празі, про що свідчить його фотографія разом з іншими членами української пошукової бригади [9]. І.Олійник також згадується як член пошукової групи документів, вивезених нацистами з України, у звіті архівних органів УРСР за перше півріччя 1945 р. та у доповіді наркома внутрішніх справ УРСР В.Рясного голові РНК УРСР М.Хрущову [10].

У проміжку між 25 липня та 9 серпня українська пошукова група знайшла у Празі архіви Українського вільного університету та видавництва "Українське національне об'єднання", які були одразу завантажені до вагона, а також виявила у Подебрадах документи УГА, які були не лише завантажені, але й відправлені [11]. Станом на 22 серпня зазначені документи в кількості одного вагона (разом з документами Новгородського архіву) вже перебували на станції Опава [12].

Паралельно йшла передача РЗІА до Москви. 13 червня уряд Чехословацької республіки ухвалив рішення, разюче схоже з тим, що стосувалося УІК: передати РЗІА АН СРСР на честь її 220-ліття. З 21 листопада по 15 грудня у Празі перебувала комісія з перевірки та пакування архіву РЗІА, який було відправлено 13 грудня до Москви [13]. Про прибуття безцінного вантажу негайно повідомили Сталіна [14]. За свідченням М.Мушинки, начальник Головархіву СРСР І. Нікітченко,

який вів переговори про передачу РЗІА, мав наміри вивезти до Москви і УІК, але проти цього заперечувала чехословацька сторона, обґрунтовуючи відмову тим, що в УІК зберігається багато матеріалів в якості депозитів. Тоді й було відряджено українських спеціалістів, згаданих вище [15].

Урочиста передача УІК відбулася 4 вересня як "дар Чехословацького уряду Українській РСР", хоча сам акт було підписано 30 серпня, а прийом архіву почався ще 18 серпня [16]. З чеської сторони були присутні Йозеф Боровічка (голова Архіву Міністерства внутрішніх справ Чехословаччини), Микола Балаш, останній голова УІК у Празі, і Вацлав Пешак, спеціальний радник Архіву Міністерства внутрішніх справ Чехословаччини, з радянського – вищезазначені співробітники Архівного управління УРСР.

Ось як звітує про передачу УІК Управління державними архівами НКВС УРСР: "Оперативная группа работников по возвращению документальных материалов из Чехословакии, возглавляемая заместителем начальника УГА НКВД УССР через посредство Советского посольства добилась разрешения чехословацкого правительства о передаче в дар Украине так называемого Украинского архива в количестве одного вагона. Последний прибыл в г. Киев [18]".

Варто відзначити порушення всіх можливих умов при передачі архівів РЗІА та УІК до Москви та Києва відповідно. У першому випадку однією з умов передачі РЗІА до МВС ЧСР 1928 р. було побажання про передачу РЗІА Росії лише у випадку падіння там більшовицької влади, у другому передбачалося зробити копії переданих документів для Чехо-Словаччини [19]. В обох випадках були порушені права осіб, чії документи перебували в установах на депозитному зберіганні, а також порушено первісну структурну цілісність архівно-бібліотечних фондів [20]. Цікаво відзначити, що було видано навіть постанову Президії АН СРСР про збереження первісного цілісного стану РЗІА і недопущення його розпорошення між архівами та науковими закладами [21]. А однією з умов передачі УІКу до УРСР була письмова згода радянського посла В.Зоріна про дотримання

радянською стороною всіх зобов'язань МВС Чехословаччини, взятих установою перед депозитерами, і що всі претензії приватних осіб, пов'язаних із депозитами, направлятимуться до радянської сторони [22]. Звісно, жодних претензій не було зафіксовано.

Важко встановити точну кількість матеріалів, що передавалася, оскільки звіти та журнали обліку надходжень містять різні цифри: 604 та 549 позицій, 604 архівні фонди. Офіційний же акт передачі містив 588 архівних колекцій власне УІК, фотодокументи і адміністративні матеріали, що мали відношення до Кабінету, архівні документи (№№ 1-3232) та фотографії (№№ 1-1344) колишнього Українського національного архіву-музею, а також матеріали 11 українських еміграційних установ [23].

Важливою перепоною до встановлення обсягів переміщених матеріалів є те, що в повоєнному поспіху обсяги документів зазначалися товарними вагонами, коробками чи тоннами. Невідомо, наскільки щільно були наповнені вагони, а розміри коробок дуже різняться [24].

Проблемною є дата прибуття документів УІКу до Києва. П. Грімстед вважає, що вагон прибув у жовтні [25]. Однак станом на 25 вересня, за повідомленням наркома внутрішніх справ УРСР В. Рясного голові РНК УРСР М. Хрущову, вагон уже доставлено до Києва [26]. А директор ЦДА В. Стрельський у листі до П. Гудзенка від 30 листопада 1945 р. зазначає, що "материалы, прибывшие из ЧСР (под назвою Украинский историчный кабинет – Т.Б.), в течение последних трех месяцев были подвергнуты систематизации [27]", тобто, у вересні ця робота вже почалася.

Виявлено "вірчу грамоту" посла СРСР В. Зоріна представникам радянської влади від 7 вересня 1945 р. з проханням всіляко сприяти представникам УДА П. Павлюку та Г. Пшеничному, "сопровождающим украинский архив, полученный ими от Чехословацкого правительства [28]".

Немає усталеної цифри стосовно обсягу перевезеного. П. Грімстед наводить цифру один вагон матеріалів УІК та дев'ять вагонів РЗІА [29]. Л. Яковлева каже про один вагон документальних матеріалів, направлених з

Праги до Києва, який містив документи, вивезені нацистами в роки Другої світової війни, та "Празький архів" [30]. Російські архівісти пишуть про 15 вагонів документальних матеріалів, відправлених на початку вересня з Праги до Києва, в тому числі – 4 вагона документів з історії України: ЦР, гетьманату П. Скоропадського, Директорії та українських емігрантських організацій [31]. М. Дубик, посилаючись на справу №2148 опису 10 фонду 5325 у ДА РФ, пише про 14 вагонів документів державних архівів Української, Білоруської, Латвійської та Естонської РСР, відправлених з Чехословаччини, та один вантажний вагон українських еміграційних матеріалів [32].

Зважаючи на план роботи Відділу державних архівів УНКВС на четвертий квартал 1945 р. від 5 жовтня 1945 р., де наказано в розділі четвертому "Робота з комплектування" забезпечити у жовтні прийом і розміщення документальних матеріалів кількістю в один вагон, що прибувають з Чехословаччини, та звіт про роботу УДА НКВС УРСР за 1945 р., який свідчить про прибуття до Києва одного вагона матеріалів так званого "Українського архіву" [33], доводиться визнати, що очевидно, саме цей один вагон і склали матеріали УІК. Хоча плутанина з кількістю вагонів триває: у документах з'являються "два вагони так званого "Українського архіву" з Праги (звіт про роботу архівних органів УРСР з використання документальних матеріалів в оперативних, воєнних, народно-господарських цілях (порядок завдань саме такий. – Т.Б.); аналогічну інформацію подає довідка про роботу архівних органів НКВС УРСР із серпня 1943 по 1 лютого 1946 р. [34].

Вірогідно, можливим був такий розвиток подій, що і спричинило плутанину в кількості вагонів. Окремо від УІК згадуються документальні матеріали УВУ, УГА та Українського видавництва, і їхній зазначений обсяг складає, разом з документами Новгородського архіву, один вагон [35]. Ці фондоутворювачі не входили до акту передачі УІК, матеріали якого, в свою чергу, склали один вагон. Тож говорячи про один вагон еміграційних матеріалів, мається на увазі лише архів УІК, а говорячи

про два вагони, додають матеріали УВУ, УГА та українського видавництва.

Слід повернутися до історії іншої української документо- і бібліотечно- акумулюючої установи – МВБУ. Близько 19 червня СМЕРШ наклав "заборону" на матеріали МВБУ, що означало проголошення їх майном СРСР як компенсації за шкоди, заподіяні нацистами. Директор Музею С. Наріжний у розпачі написав листа Сталіну, в якому головним аргументом було те, що МВБУ є суто науковою установою й існує, зокрема, на кошти української еміграції в Америці, а згідно з нормами міжнародного права, майно союзника не може підлягати контрибуції. 24 вересня було створено комісію для розгляду цього питання, яка, базуючись на розпорядженні з Москви, склала акт про скасування рішення СМЕРШ та передачу майна Музею Університетській та Національній бібліотеці у Празі (після руйнування приміщення Музею бомбою в лютому 1945 р. матеріали Музею зберігалися саме у цих сховищах, а також в Архіві МВС). Це викликало новий протест С. Наріжного, який в іншому листі до Сталіна наголошував, що майно Музею належить Товариству МВБУ, а не підрозділам Клементінуму – Національній бібліотеці у Празі. 6 листопада було складено новий акт про передачу майна Музею Товариству [36]. Поступливість Сталіна можна пояснити непевною політичною ситуацією, оскільки існувала ще демократична чехословацька влада; це дозволило МВБУ проіснувати до березня 1948, коли було вчинено державний переворот.

26 березня 1948 р. було забрано у С.Наріжного печатку та ключі від Музею. У другій половині квітня до Клементінуму під'їхали шість вантажних машин, куди було відвантажено і було вивезено в невідомому напрямку частину матеріалів МВБУ. Решту матеріалів було переведено до Слов'янської бібліотеки [37]. Ці матеріали склали передачу 1958 р. до УРСР. М. Мушинка вважає, що 1948 р. відбулася передача документів до ЦДАКФФД [38]. Проте нами не було виявлено жодних документів, які засвідчували б передачу 1948 р. матеріалів з Чехо-Словаччини.

Були й інші передачі матеріалів української еміграції з Праги. 1957 р. Архівне

управління СРСР отримало повідомлення про віднайдені документи, які стосуються СРСР і зокрема України. У грудні 1957 р. начальник АУ МВС УРСР С. Пількевич підготував доповідну записку ЦК КПУ тов. С.Червоненку про виявлені матеріали. Він зазначив, що 1-10 вересня представників ГАУ МВС СРСР М.Прокопенка та С.Пількевича було відряджено до Чехословаччини. За участі Інституту історії партії Чехословаччини, Архівного управління Чехословацької республіки та радянського посольства у Празі, були "оглянуті в глибокому підвальному приміщенні [39]" матеріали колишнього Українського музею в Празі.

Це переважно друковані матеріали, але є документи: листування еміграційних установ та посольств УНР, а також багато фотонегативів і позитивів. Стан дуже поганий, "над ними потрібно провести величезну роботу, щоб зробити їх доступними для використання [40]". Обсяг матеріалів було оцінено до чотирьох вагонів [41].

Також було виявлено архівні документи в Братіславському історичному архіві, вивезені німцями й угорцями в роки Другої світової війни з Закарпатської України (XVII ст. – 1943 рр.) [42].

Із відповідними представниками Чехословацької республіки та радянським посольством було досягнуто угоди, що М.Прокопенко та С.Пількевич доповідатимуть відповідним керівним органам про виявлені матеріали, після чого буде вирішено питання про передачу їх до СРСР. У листопаді 1957 р. С.Пількевич довідався, що ГАУ СРСР подало доповідну записку до ЦК КПРС, але про наслідки вирішення цього питання йому невідомо [43].

22 квітня 1958 р. в.о. начальника АУ МВС УРСР І.Волощук надіслав листа ЦК КПУ, інформуючи про зміст доповідної записки С.Пількевича від грудня 1957 р. І.Волощук підкреслив, що вже під час ознайомлення з матеріалами було встановлено, що вони "цілком і повністю" стосуються історії України [44] і "в сумі вони дають величезний матеріал для наукових досліджень з історії України, а також можуть бути використані для практичних цілей [45]".

Ідентифікації матеріалів під час передачі 1958 р. допомагали співробітники державного архіву в Празі Живот і Лесик [46]. Матеріали

ці "совершенно неупорядочены, сейчас составляют сплошную россыпь [47]". Було визначено, що разом з рукописними матеріалами є і "книги библиотеки бывшего Украинского музея и различные периодические издания [48]".

Враховуючи "український" характер матеріалів, було домовлено доповісти керівним установам про передачу їх до УРСР. Але раптом з розмови телефоном із начальником відділу ГАУ МВС СРСР Шабловським керівництву Архівного управління МВС УРСР стало відомо, "що всі ці матеріали з невідомих нам причин, без будь-яких застережень, направляються з Праги до Москви [49]". Тому АУ МВС УРСР просить ЦК КПУ вжити заходів для того, щоб виявлені друковані та архівні матеріали були "переадресовані" до УРСР [50].

ЦК КПУ, очевидно, протидіяв наміру ГАУ СРСР перевезти виявлені документи до Москви, оскільки за його вказівкою до Праги було відряджено директора ЦАКФФД Г.Пшеничного, який уже мав досвід розшуку українських архівів у Європі. Саме завдяки його авторитету і зусиллям було підготовлено документи до відправки в Україну [51].

7 листопада 1958 р. Архівне управління в Празі повідомило АУ МВС УРСР, що найближчими днями в Києві буде отримано два вагона архівних матеріалів. Перший вагон було відправлено 3 листопада; він містив матеріали, зібрані у Слов'янській бібліотеці (матеріали українських емігрантських організацій та т. зв. Українського музею в Пряшеві, Східна Словаччина). Другий вагон було відправлено 6 листопада; він складався з архівних матеріалів, які передає празьке АУ. Матеріали передаються в ящиках, помічені числом, і кожний має картку з коротким описом вміщених матеріалів [52]. Два вагони (відправлені 3 та 6 листопада) містили 47 ящиків [53].

Зафіксовано ще одну дату і обсяг відвантаженого матеріалу. Директор Слов'янської бібліотеки Й.Стрнадел 11 листопада 1958 р. повідомляв АУ УРСР, що на підставі розпорядження Міністерства шкільництва і культури ЧСР усі речі колишнього Українського музею в Празі, відібрані Пшеничним та Копиловим, були 4 листопада завантажені до вагона [54].

Незрозуміло, йдеться про відправлений 6 листопада вагон матеріалів, переданих чехословацьким Архівним управлінням, чи про ще одну відправку матеріалів.

Заповідомленням Й.Стрнадела, матеріали з Українського музею в Празі склали 355 одиниць (чого – незрозуміло, очевидно окремих фондів та колекцій. – Т.Б.), розміщені в 103 ящиках та 252 пакунках [55]. Усі одиниці були означені літерами: А (архівні матеріали), Н (газети) та К (книги) [56].

Обсяг фондів, що надійшли до ЦДДА (особові фонди українських емігрантів у Чехословацькій республіці, фонди місій та міністерств УНР, таборів інтернованих українців, установ, видавництв, навчальних закладів, створених українськими емігрантами в ЧСР) та до Закарпатського облдержархіву в Берегові, було оцінено приблизно в 12 тонн [57]. За іншими підрахунками, всіх переданих матеріалів 1958 р. нараховувалося 19 тонн [58]. Після опрацювання документів у Києві вага всіх матеріалів, отриманих 1958 р. з Чехословаччини, складала 10 тонн [59].

Зберігся недагований і без підпису машинописний список № I/A архівного матеріалу, який "передається Словацьким архівним управлінням Союзу РСР [60]". Список складено на 25 ящиків матеріалів за 1917-1940 рр., що стосуються українських еміграційних установ у ЧСР (МВБУ, УГА, товариство кубанців в ЧСР, а також їхніх діячів, зокрема, С.Русової, В. Доманицького) та інших. Список цей є поясненням до протоколу від 6 листопада 1958 р. про передачу архівного матеріалу, що належить СРСР і надсилається до Харкова. До архіву в м. Береговому передавалося п'ять ящиків (№ 35-39) матеріалів ужгородської жупи та інших місцевих фондоутворювачів [61]. До Харкова (поряд із переліком ящиків написано: "ЦДАЖР УРСР") мали піти чотири ящики (№ 43-46) та один великий (№ 47) з матеріалами про діяльність українських емігрантів в ЧСР; інвентарем матеріалів останнього і був список № I/A [62].

8 січня 1950 р. АУ МВС УРСР направило до ЦК КПУ довідку "Про надходження в Архівне управління МВС УРСР документальних матеріалів з Чехословаччини". Отримані матеріали поділено на дві основні групи:

– архівні та друківані видання Українського музею у Пряшеві, що останнім часом зберігалися в Слов'янській бібліотеці в Празі (обсягом 9 тонн). Матеріали не розібрано, багато з них пошкоджено;

– архівні документи, передані Архівним управлінням ЧСР, які стосуються діяльності українських еміграційних установ та осіб в ЧСР; а також ті, що були спродуковані місцевими державними установами на Підкарпатській Русі (разом обсягом в 10 тонн) [63].

Американська дослідниця каже про передачу 1962 р., посилаючись на звіти фондів емігрантських організацій та осіб [64]. На нашу думку, дані звіти не є свідченням передавання документів із Праги, а лише одним з етапів опрацювання фондів. Оскільки фонди були розпорочені між ЦДАЖР та ЦДІА в Києві, при обробці матеріалів надходження 1958 р. відділ таємних фондів Історичного архіву потребував уточнення нумерації деяких фондів, саме тому робилися запити на такі списки, прийняті дослідницею за списки нових переданих матеріалів із Праги.

Не вдалося виявити документальні підтвердження передачі консульським відділом посольства СРСР у Чехо-Словаччині за погодженням із Центральним архівним управлінням МВС ЧСР 27 ящиків документів 1983 р., які потрапили до ЦДАЖР УРСР [65]. Але оскільки про цю передачу каже тодішній директор Архіву Жовтневої революції, то очевидно, у неї є підстави говорити про цю передачу. Можливо, що ця передача мала місце в такій обстановці таємничості, що жодні документи не зафіксували цей факт або ж така супровідна документація зберігається в Москві.

Також є інформація про звернення в квітні 1980 р. власного кореспондента газети "Комсомольська правда" письменника В.Н.Ганичова до ЦК КПРС про виявлення в Державному архіві Чехо-Словаччини документів з історії російської та української еміграції. В результаті цього відбулася передача 27 коробок 1983 р. до ЦДАЖР УРСР, проте передачі колекції матеріалів "Російські та українські громадські організації в Чехо-словацькій республіці ("РУЭСО")" за 1918-1945 рр. не відбулося через думку Головархіву СРСР про інтерес цих документів для вузького кола спеціалістів [66].

У травні 1988 р. КДБ передав до Партархіву Інституту історії партії 117 картонажів матеріалів під умовною назвою "МВБУ в Празі". Передавався також і опис із загальними анотаціями до кожного картонажу. Опис, як і документи, було побудовано безсистемно, іноді опис містив неточності, що могло свідчити про вилучення окремих матеріалів до передачі до Партархіву. Також було у сховищах ЦДАГО виявлено шість картонажів із матеріалами української еміграції у Франції, проте немає ніяких супровідних документів щодо другої групи виявлених матеріалів [67]. На думку архівіста ЦДАГО А.В.Кентія, який опрацював знайдені матеріали, 117 картонажів є частиною передачі матеріалів Музею 1958 р.

Слід відзначити, що певний масив документальних матеріалів, акумульованих українськими емігрантами у МВБУ, залишилися в тій країні. Це матеріали Музею, віддані на зберігання після руйнації будівлі до архіву Міністерства внутрішніх справ. 1972 р. при опрацюванні фонду "Російської допомогової акції" було виділено фонд "Українського музею", обробка якого завершилася 1988 р. 31 коробку макулатури було знищено. Загалом фонд нараховує 1318 інвентарних номерів [68]. Інша частина колекції МВБУ перебуває в музеях Пряшевщини, куди вона потрапила 1957 р., головним чином у Державному музеї українсько-руської культури у Свиднику (Словаччина). Друковані ж видання потрапили до місцевих організацій Культурного союзу українських трудящих у Пряшеві [69].

Важливим є те, що процес переміщення документальних масивів українських емігрантів міжвоєнного періоду як з Чехо-Словаччини, так і з інших країн, підпорядковувався переважно одній меті: концентрації цих матеріалів в українських архівах для подальшої оперативної обробки. Тому надходження наступних років перемішувалися з надходженнями попередніх років, без будь-якого завваження на місце походження документів та первісного складу колекцій. Такі самі процеси, і навіть у документах, відбувалися з архівами російської еміграції [70].

Це призвело до того, що нині неможливо точно ідентифікувати документи, які ста-

новили частини "українського еміграційного масиву", сформованого у міжвоєнній Чехословацькій республіці. Можна говорити про масив фондів ЦДАВО України та фонд №269 ЦДАГО України, основою і переважною складовою яких стали матеріали "Празького архіву", і до яких додалися документи, сконцентровані в інших осередках української міжвоєнної еміграції (Польща, Німеччина та ін.).

Найбільшим сховищем "Празького архіву" є ЦДАВО України, де нараховується кілька сотень фондів. ЦДАГО сформував фонд № 269 – Колекцію документів "Український музей в Празі", що нараховує 1644 справи. ЦДАМЛМ України має докумен-

ти МВБУ, які є частиною колекції книжкової графіки. А ЦДКФФА України має 26 фотоальбомів МВБУ (це становить 3582 фотодокументи). Завдяки передусім потребам радянських спецслужб, ці документи в різні роки було перевезено до УРСР, де, після десятиліть засекречення, вони нарешті можуть відкрити нам не лише історію української еміграції міжвоєнного періоду, але й певні сторінки історії Великої України.

Використана література

- 1 Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина перша. – Прага, 1942; Наріжний С. Українська еміграція культурна праця української еміграції 1919-1939. Матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої. – К., 1999.
- 2 ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, стр. 97, арк. 14.
- 3 Грімстед, Патрндія Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 24.
- 4 ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, стр. 969, арк. 35.
- 5 Яковлєва Л. Празькі фонди в Києві / Л.Яковлєва // Пам'ятки України. Історія і культура. – 1994. – №3-6. – С. 121.
- 6 Грімстед, Патрндія Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 24.
7. Там само. – С. 24.
8. Там само. – С. 119.
9. Там само. – С. 223.
10. ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, стр. 98, арк. 9; Грімстед, Патрндія Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 139.
11. ЦДАВО України, ф. 4703, опис 2, стр. 2, арк. 9.
12. Грімстед, Патрндія Кеннеді. «Празькі архіви» у Києві і Москві – К., 2005. – С. 124.
13. Фонды Русского заграничного исторического архива в Праге. Межархивный путеводитель / Отв. ред. Т. Ф. Павлова. – М., 1999. – С. 14-16.
14. Грімстед, Патрндія Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 44.
15. Мушківка М. Музей визвольної боротьби України та доля його фондів. Історико-архівні нариси. – К., 2005. – С. 106.
16. ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, стр. 97, арк. 28.
17. Грімстед, Патрндія Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 25.
18. ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, стр. 104, арк. 5.
19. Фонды Русского заграничного исторического архива в Праге... – С. 9; Грімстед, Патрндія Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 30.
20. Фонды Русского заграничного исторического архива в Праге... – С. 15; Грімстед, Патрндія Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 27-30.
21. Перечень фондов Государственного архива Российской Федерации и научно-справочный аппарат к документам архива: Путеводитель. Том 6 / Ред. С.В.Мирошенко. – М., 1998. – С. 15.

22. ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, стр. 969, арх. 35; Грімстед, П'атриція Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві – К., 2005. – С. 140.
23. Грімстед, П'атриція Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 25-26.
24. Patricia Kennedy Grimsted. Trophies of War and Empire: The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution. Foreword by Charles Keskenyiti. – Cambridge, MA, 2001. – С. 278.
25. Грімстед, П'атриція Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 27.
26. Там само. – С. 141.
27. Там само. – С. 145.
28. ЦДАВО України, ф. 4703, опис 2, стр. 2, арх. 28.
29. Грімстед, П'атриція Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 11.
30. Яковлева Л. Їж. – С. 121.
31. Фонды Русского заграничного исторического архива в Праге ... – С. 14.
32. Нариси історії архівної справи в Україні / За заг. ред. Ірини Матвиш та Катерини Климової – К., 2002. – С. 461.
33. ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, стр. 34, арх. 21; стр. 104, арх. 5.
34. Там само, стр. 62, арх. 35; стр. 104, арх. 33.
35. Там само, стр. 97, арх. 28.
36. Мухомова М. Їго ж. – С. 52-53.
37. Там само. – С. 104.
38. Там само. – С. 114.
39. ЦДАВО України, ф. 14, опис 2, стр. 1251, арх. 20.
40. Там само, арх. 21.
41. Там само, арх. 21.
42. Там само, арх. 21.
43. Там само, арх. 21-22.
44. Там само, арх. 23.
45. Там само, арх. 24.
46. Там само, арх. 14.
47. Там само, арх. 18.
48. Там само, арх. 18.
49. Там само, арх. 24.
50. Там само, арх. 24.
51. Лозенко Л. Празький український архів: історія і сьогодення // Архіви України. – 1994. – №1-6. – С. 26.
52. ЦДАВО України, ф. 14, опис 2, стр. 1251, арх. 91-91зв; арх. 90.
53. Там само, арх. 91зв.
54. Там само, арх. 27.
55. Там само, арх. 27.
56. Там само, арх. 27.
57. ЦДАВО України, ф. 14, опис 7, стр. 806, арх. 76. Списки днів: стр. 806, арх. 77-78.
58. Там само, опис 2, стр. 1251, арх. 137-138.
59. Там само, опис 7, стр. 984, арх. 1.
60. Там само, опис 2, стр. 1251, арх. 33-37.
61. ЦДАВО України, ф. 14, опис 2, стр. 1251, арх. 46-53: список ок № 1; арх. 102: список ок № 3.
62. ЦДАВО України, ф. 14, опис 2, стр. 1251, арх. 92, 93-93 зв.
63. Там само, арх. 137-138.
64. Грімстед, П'атриція Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 34.
65. Яковлева Л. Їж. – С. 121.
66. Фонды Русского заграничного исторического архива в Праге ... – С. 9; Грімстед, П'атриція Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 21.
67. Кентій А.В. Фонд "Український музей" у Празі ЦДАГО України як складова "Празького архіву" // Архіви України. – 2000. – Ч. 1-3. – С. 43.
68. Український музей у Празі (1659) 1925-1948. Опис фонду. Упорядкувала Раїса Мазаткова. – Київ-Прага, 1996. – С. 16-17.
69. Мухомова М. Їго ж. – С. 116-118.
70. Грімстед, П'атриція Кеннеді. "Празькі архіви" у Києві і Москві. – К., 2005. – С. 50-51.